

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הפטורים מקריאת שמע מצד עצמם

נשים ועבדים וקטנים בק"ש תפילה ברכת המזון ועוד

(כ' א') **משנה:** נשים ועבדים (כנענים, שמלו וטבלו לשם עבדות, וחייבים במצוות כאשה) וקטנים, פטורין מק"ש ומן התפילין¹, וחייבין בתפילה ובמזוזה ובברכת המזון.

(כ' ב') (שנינו במשנה) וחייבין בתפילה, (ומבאר) דרחמי נינהו (בקשת רחמים). [מהו דתימא הואיל וכתוב בה² "עָרַב וּבָקֵר וְצִהָרִים (אֲשִׁיחָה וְאֶהְיֶה)" כמצות עשה שהזמן גרמא דמי (ופטורות), קא משמע לן³].

גרסינן במסכת סוכה (פרק לולב הגזול, מ"ב א'):

תנו רבנן: קטן היודע לנענע, חייב בלולב, להתעטף, חייב בציצית, לשמור תפילין, אביו לוקח לו תפילין. יודע לדבר, אביו לומדו תורה וקריאת שמע.

תורה מאי היא? אמר רב המנונא: "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב⁴".

קריאת שמע מאי היא? פסוק ראשון.

שיטות הראשונים

פטור קטן מקריאת שמע ומתפילין: רש"י פירש אפילו קטן שהגיע לחינוך⁵. ורבנו תם

1. נשים פטורות משום שהן מצוות עשה שהזמן גרמן. וקטנים, משום שאינו מצוי אצל אביו כשמגיע זמן ק"ש. ותפילין, משום שסתם קטן אינו יודע לשמור גופו. ע"פ רש"י.
2. תהלים נה, יח.
3. רש"י אינו גורס את הסוגריים המרובעים, היות שסובר שאין חובת תפילה מן התורה אלא מדרבנן. ורש"י לשיטתו (להלן) שבמצוה דרבנן בלאו הכי אין פטור של מצות עשה שהזמן גרמא. והרי"ף כתב דחייבות בתפילה דהוה ליה מצות עשה שלא הזמן גרמא. וגם הרמב"ם סובר שחייבת בתפילה מהתורה.
4. דברים, פרשת וזאת הברכה, לג, ד.
5. שאם לא הגיע לחינוך, אף מכל מצוות שבתורה פטור, ואף מתפילה. ומה שהקשו עליו מדאמרין בסוכה (מ"ב א') קטן היודע לדבר, אביו לומדו תורה ופסוק ראשון של ק"ש. היודע לשמור תפילין, אביו לוקח לו תפילין. תירץ

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

פירש בשלא הגיע לחינוך.⁷ והשו"ע⁸ הביא שני הפירושים, וכתב שראוי לנהוג כר"ת.

דין נשים במצוה דרבנן שהזמן גרמא: כתבו **תוספות** בדעת רש"י שבמצוה דרבנן לא שייך פטור של מצות עשה שהזמן גרמא. וכן דעת רבנו תם, המנהיג, וארחות חיים. ודעת שאילתות, תוספות, מהר"ם, ור"י שירליאון, שגם במצוה דרבנן שייך פטור של זמן גרמא, כמו שמצינו במצות הלל שהן פטורות.⁹

דין נשים בק"ש וקבלת מלכות שמים: נשים ועבדים פטורים מק"ש, שהיא מצות עשה שהזמן גרמא. וכתב באוהל מועד דנראה דעבד ואשה חייבים בקבלת היחוד, דהיינו פסוק ראשון. והשו"ע¹⁰ פסק שאינו מעיקר הדין, אלא שנכון ללמדם שיקבלו עליהן עול מלכות שמים. והרמ"א כתב שיקראו לפחות פסוק ראשון, כאוהל מועד.¹¹

דין נשים בתפילה: דעת הרמב"ם, שעיקר מצות תפילה מן התורה, וזמני התפילה, הם רק מדברי סופרים. ולפיכך נשים חייבות, שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא.¹² ודעת

- רבינו יונה (יא ב ברי"ף, ד"ה מתני' נשים) דהתם לא קאמר על דרך חיוב אלא להרגילו במצוות. והרשב"א (ד"ה נשים) תירץ שכאן מדובר בסתם תינוק (שאינו יודע לשמור תפילו). והגר"א (שנות אליהו, וכן בביאור הגר"א או"ח ע"א, ס"ק ד) כתב, דהתם משום תורה הוא צריך ללמדו, ואמרו שילמד אותו שני הפסוקים (תורה צוה, ופסוק ראשון של קריאת שמע). אבל לא משום מצות קריאת שמע. וכתב הגר"א (בביאורו) שבירושלמי משמע כרש"י, ובלאו הכי פירוש ר"ת דחוק.
- ו"חייבים בתפילה וברכת המזון" אינו מתייחס לקטנים, אלא לנשים ועבדים.
- והרמב"ם (הל' ק"ש ד"א) פסק שקטנים פטורים מק"ש, והוסיף: "ומלמדן את הקטנים לקרות אותה בעונתה ומבדקין לפניה ולאחריה, כדי לחנכן במצוות".
- או"ח ע"ב, מקורות - רבנו תם (בתוספות ד"ה וקטנים).
- ועיין בהרחבה 'שדי חמד' (כללים, מערכת המ"ם, כלל קלה). מקורות - שאילתות (פ' וישלח, ס' כו). תוספות (כ' ב', ד"ה בתפילה; פסחים ק"ח ב', ד"ה שאף). רבי יהודה שירליאון (כ' ב', ד"ה וחיבין). מנהיג (הלכות שבת, ס' נד, ד"ה וכתב רבינו יעקב). רבינו תם (ספר הישר, חלק התשובות, ס' ע, אות ד, לגבי חיוב נשים בסעודה שלישית בשבת). ארחות חיים (הל' ציצית ס' לא; הל' ג' סעודות ס' ב). מהר"ם (שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, ח"ד דפוס פראג, ס' תעג).
- או"ח ע"א, ולחומרא בעלמא. ודלא כאוהל מועד. ביאור הגר"א (ס"ק ב). וכתב ב'אשל אברהם' (מבוטשאטש), שאינן צריכות להקפיד על זמן ק"ש. מקורות - אוהל מועד (שער ק"ש, דרך שני, נתיב שלישי).
- ברכות קריאת שמע - כתבו האחרונים שפטורות גם מברכות קריאת שמע, שיש להם גם כן זמן קבוע. והמשנ"ב (ע, ס"ק ב) כתב שברכת אמת ויציב שנתקן על ענין זכירת יציאת מצרים, וברכות שלאחריה בערבית חייבות, דמצות יציאת מצרים נוהגת ביום ובלילה. וסיים, דכל זה לענין חיוב, אבל פשיטא דיכולות להמשיך חיוב על עצמן ולברך אפילו ברכות ק"ש (ראה שו"ת שאג"א ישנות ס' יב, שהסיק דזכרת יציאת מצרים, בין של יום בין של לילה, הוה ליה מצות עשה שהזמן גרמא, ופטורות. וכן ר' ערוך השולחן, ע, סעיף ד, כף החיים, ע, ס"ק א).
- זה לשון הרמב"ם (הל' תפילה, א"א-ב): "מצות עשה להתפלל בכל יום... ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה, ולפיכך

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הרמב"ן שעיקר מצות תפילה מדברי סופרים, והיא מצות עשה דרבנן שהזמן גרמא. ובכל זאת נשים חייבות, משום דרחמי נינהו. **והשו"ע**¹³ כתב שנשים חייבות בתפילה, מפני שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות קריאת שמע, סימן ע')

א. נָשִׁים וְעֶבְדִּים פְּטוּרִים מִקְרִיאַת שְׁמַע מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גֶּרְמָא. וְנָכוֹן הוּא לְלַמֵּד שֶׁיִּקְבְּלוּ עָלֶיהֶן עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם: **הגה:** וְיִקְרְאוּ לְפָחוֹת פְּסוּק רִאשׁוֹן (בֵּית יוֹסֵף בְּשֵׁם אֶהָל מוֹעֵד).

ב. קִטְנִים פְּטוּרִים לְרַבְּנָנוּ תָּם כְּשֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְחֻנּוּף, וְלִרְש"י אֶפְלוּ הִגִּיעוּ לְחֻנּוּף, מִפְּנֵי שֶׁאִינוּ מִצּוֹי אֶצְלוֹ בְּזֶמֶן קְרִיאַת שְׁמַע בְּעֶרְב, וְיִשָּׁן הוּא בְּבֹקֶר, וְרֹאיוֹ לְנֶהֱג כְּרַבְּנָנוּ תָּם. (או"ח, הלכות תפילה, סימן קו)

ב. נָשִׁים וְעֶבְדִּים, אֵף עַל פִּי שֶׁפְּטוּרִים מִקְרִיאַת שְׁמַע חִיבִים בְּתַפִּלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא הַזְּמַן גֶּרְמָא; וְקִטְנִים שֶׁהִגִּיעוּ לְחֻנּוּף, חִיבִים לְחַנְכָּם. (או"ח, הלכות תפילין, סימן לח)

ג. נָשִׁים וְעֶבְדִּים פְּטוּרִים מִתְּפִלִּין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גֶּרְמָא. **הגה:** וְאִם הַנָּשִׁים רוֹצִים לְהַחֲמִיר עַל עֲצָמָן מוֹחִין בְּיָדָם (כָּל בּו).

נָשִׁים וְעֶבְדִּים חִיבִין בְּתַפִּלָּה, לְפִי שֶׁהִיא מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא הַזְּמַן גֶּרְמָא. "אמנם צ"ב, שכן בפירוש המשנה למסכת קידושין (א,ז), כתב הרמב"ם, שתפילה היא מצות עשה שהזמן גרמא.

13. או"ח קו, א. המג"א (ס"ק ב) כתב שהוא כדברי הרמב"ם. אבל הט"ז (ס"ק ב) הפנה לדברי תוספות, הסוברים שאע"פ שהוא מצוה דרבנן, שייך לומר עליה שלא הזמן גרמא. וכן נראה מדברי הגר"א (ס"ק ג).

פסוקי דזמרא - שו"ע הרב (או"ח עא) וערוך השולחן (עא) פסקו שהם רשות. והמשנ"ב (עא, ס"ק ב) כתב להוכיח מדברי רעק"א שפסד"ז נתקנו בשביל התפילה וממילא חייבות (אמנם ראה שו"ת שבט הלוי, ח"ו, סי' יב).

תפילה - המג"א (קו, ס"ק ב) כתב שלפי הרמב"ם תפילה מדאורייתא, אבל די בפעם אחת ביום, ובכל נוסח שירצה, ולכן נהגו רוב נשים שאין מתפללות בתמידות, אלא מסתפקות בבקשה בבוקר סמוך לנטילה, ומדאורייתא סגי בזה, ואפשר שגם חכמים לא חייבו יותר. ושהרמב"ן סובר תפילה דרבנן וכן דעת רוב הפוסקים. והמשנ"ב כתב (ס"ק ד) שהעיקר כרמב"ן. ושכל זה לענין שחרית ומנחה. אבל ערבית לא קבלו עליהן. והאחרונים האריכו, ויש שכתבו שלמעשה נהוג להקל, דסגי בתפילה אחת קצרה (ראה הליכות שלמה, תפלה, פרק שני, ס"ק ה; ובשו"ת יביע אומר או"ח ח"ו, יז, פסק לחייבה תפילה אחת עכ"פ). וראה ספר שיחות החפץ חיים (ח"א אות כז) שמעיד בנו "אמי כמעט ולא התפללה כל זמן שלא יצאנו מתחת ידיה, באמרה לי כי אבי פטרה מזה, משום שהיא עוסקת בגידול בניה".

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסמכת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(יו"ד, הלכות מזוזה, סימן רצא)

ג. הכל חייבים במזוזה, אפילו נשים ועבדים, ומחנכים את הקטנים לעשות מזוזה לפתיחתם.

חובת נשים בקידוש היום

(כ' ב') אמר רב אדא בר אהבה: נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה.

(ומקשה) אמאי?! מצות עשה שהזמן גרמא הוא ("זכור את יום השבת לקדשו", זכרוהו על היין), וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות!
(ומסיק) אמר רבא: אמר קרא "זכור" ו"שמור"¹⁴, כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי, הואיל ואיתנהו בשמירה, איתנהו בזכירה.¹⁵

שיטות הראשונים

האם נשים מוציאות אנשים בקידוש היום: כתב בכלבו בשם הר"ש, שמוציאות את האנשים שאינם יודעים לקדש, הואיל וחייבות מן התורה כמותם. וכן פסק השו"ע¹⁶.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן רעא)

ב. נשים חייבות בקדוש אף על פי שהוא מצות עשה שהזמן גרמא (פי' מצות עשה התלויה

14. בכמה ראשונים הגירסה: 'זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו'. ולא גורסים 'אמר קרא'. ראה רי"ד (ספר המכריע, סי' עא), רוקח (הל' שבת, סי' נב), שבולי הלקט (ענין שבת, סי' עב) ועוד. וכן הוא בכמה כת"י.

15. נאמר בפרשת יתרו (שמות כז) "זכור את יום השבת לקדשו". ובפרשת ואתחנן (דברים ה,יא) "שמור את יום השבת לקדשו". ונאמרו בדיבור אחד, ללמדנו, כל שישנו בשמירה, שמצווה על "יום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה" (דברים ה,יג), ישנו בזכירה (על היין). ונשים, הואיל וישנן בשמירה (שהיא מצות לא תעשה, והשוה הכתוב איש לאשה לכל עונשין שבתורה), ישנן בזכירה.

16. או"ח רעא,ב (אע"ג דגבי מקרא מגילה, כתב השו"ע, תרפט,ב, על פי בה"ג, שיש אומרים שנשים אינן מוציאות אנשים, עיי"ש. וראה ב"ח וט"ז, רעא ס"ק ב). וכתב המשנ"ב (ס"ק ג) דפשוט דקטן, שחיובו דרבנן, אינו מוציא את האשה, ואפילו אם הוא בן י"ג שנה, שמא לא הביא שתי שערות. דבמילי דאורייתא, לא סמכינן אחזקה (שמי שהגיע לכלל שנים הגיע לכלל סימני שערות) עד שיתמלא זקנו. אמנם אם התפללה ערבית, לדעת המג"א כבר יצאה ידי קידוש דאורייתא, ובזה יש לסמוך על נער בן י"ג שנים שיוציאה אח"כ בקידוש. מקורות - כלבו (סי' לא).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

בְּזִמְנוֹ, מִשּׁוּם דְּאִתְקַשׁ זְכוֹר (שְׁמוֹת יט,ח) לְשִׁמּוֹר (דְּבָרִים ה,יב) וְהִנֵּי נָשִׁי הוֹאִיל וְאִתְּנָהּוּ
בְּשִׁמְרָה אִתְּנָהּוּ בְּזִכְרָה, וּמוֹצִיאוֹת אֶת הָאֲנָשִׁים הוֹאִיל וְחִיבוֹת מִן הַתּוֹרָה כְּמוֹתָם.

חיוב נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן

(כ' ב') (שנינו במשנה:) נשים... חייבין בברכת המזון. אמר ליה רבינא לרבא: נשים
בברכת המזון דאורייתא (שכתוב¹⁷ "וּבִרְכַּת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ",
והיא מצות עשה שאין הזמן גרמא), או דרבנן (בלבד¹⁸)?

למאי נפקא מינה? לאפוקי רבים (גברים) ידי חובתן. אי אמרת דאורייתא, אתי
דאורייתא ומפיק דאורייתא. אלא אי אמרת דרבנן, הוי שאינו מחויב בדבר, וכל
שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן. מאי?

תא שמע: באמת אמרו, בן (קטן) מברך (ברכת המזון) לאביו, ועבד מברך לרבו, ואשה
מברכת לבעלה. אבל אמרו חכמים: תבוא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו.
אי אמרת בשלמא (חיוב נשים בברכת המזון) דאורייתא, אתי דאורייתא ומפיק
דאורייתא. אלא אי אמרת דרבנן, אתי דרבנן ומפיק דאורייתא?!

(ודחי) ולטעמך קטן בר חיובא הוא (הרי חיובו מדין חינוך, ואיך מוציא את אביו)?! אלא
הכא במאי עסקינן כגון שאכל (הגדול) שיעורא דרבנן, דאתי דרבנן ומפיק דרבנן.
(ולא איפשיטא להדיא.)

שיטות הראשונים

חיוב נשים בברכת המזון¹⁹: הרי"ף כתב בסתמא שנשים חייבות בברכת המזון, שהיא

17. דברים ח,י.

18. לדעת רש"י הצד שאינן מחויבות אלא מדרבנן, משום דכתיב "על הארץ הטובה אשר נתן לך", ונשים לא נטלו
חלק בארץ. והקשו תוספות שא"כ גם כהנים ולויים תיבעי, שגם הם לא נטלו חלק. וביארו, דטעמא משום דכתיב
"על בריתך שחתמת בשרנו, ועל תורתך שלמדנו", ונשים ליתנהו לא בברית ולא בתורה.

19. ראה להלן, פרק שלושה שאכלו (משנה, מ"ה א', ובגמרא מ"ט ב'), בשיטות הראשונים בנושא שיעור המחייב בברכת

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

מצות עשה שאין הזמן גרמא. ומשמע שסובר שחיובן דאורייתא²⁰. וכן סוברים הגאונים, רמב"ן, ראב"ד, רשב"א וריטב"א. דעת רבנו יונה שחיובן דרבנן. ודעת רמב"ם, רז"ה, רא"ש, וריא"ז, שספק אם חייבות מן התורה או מדרבנן, ואזלינן לחומרא. וכן פסק השו"ע²¹.

לא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא: הקשו רבינו יונה ורא"ש, מהא דאמרין להלן (מ"ח א') דמי שאכל כזית דגן, שחיובו דרבנן, מוציא אחרים שאכלו כדי שביעה וחייבים מהתורה. ותירצו, דאיש, אע"פ שלא אכל כלום, מן הדין היה שיפטור אחרים שאכלו, דכל ישראל ערבים זה לזה²². אבל אשה אינה בכלל ערבות, ולפיכך אינה מוציאה אלא מי שחיובו דרבנן²³.

כגון דאכל שיעורא דרבנן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן: דעת ר"י שירליאון, תוספות, ור"ן, דלא אתי תרתי דרבנן ומפיק חד דרבנן²⁴. ומדברי רש"י, רי"ד, רמב"ן, ריטב"א, ור"ן

-
- המזון מן התורה, וכן ראה להלן (מ"ח א') בדין אדם שאכל כזית דגן (לשיטות הסוברות שחיובו דרבנן) אם יכול להוציא אותם שהתחייבו בברכת המזון מדאורייתא (על פי היסוד האמור כאן שכל שאינו מחויב בדבר וכו').
20. כרבא דאמר ליה לרבינא דאורייתא. חדא, דרבא רביה דרבינא הוא. ועוד, דאמרין לעיל וחייבים בברכת המזון פשיטא וכו'.
21. או"ח קפ"א. ולענין אשה שאכלה כדי שביעה ונסתפקה אם בירכה, כתב במשנ"ב (ס"ק ג) בשם רעק"א ועוד, שאינה צריכה לחזור ולברך. אכן כתב שיש סיעה של אחרונים הסוברים שחייבת לברך, והרוצה לסמוך על דעתם אין למחות בידו (שכן ראשונים רבים סוברים שחייבת מדאורייתא, ועיי"ש ביה"ל ד"ה אלא).
- מקורות - רי"ף (י"א ב' דפיו. וכן דייק הרמב"ן מדבריו). גאונים (ה"ד ברמב"ן מלחמות). ראב"ד (השגות על הרז"ה). ריטב"א (כ' ב', ד"ה והם דקדקו וכו' ולענין הלכתא). וכן משמע בבה"ג שסובר דאורייתא (מדהשמיט כל הסוגיא, ולא העתיק אלא רק מה שאמר בראש הסוגיא פשיטא וכו'. בה"ל). רמב"ם (הל' ברכות ה"א). רא"ש (ס' יג). ריא"ז (פ"ג, הלכה ב, ב).
22. אלא דרבנן הצריכוהו שלא לברך ברכת הנהנין בלא הנאה, ולפיכך כשאכל כזית ונתחייב לברך עליו אף על פי שלא נתחייב חיוב מן התורה מוציא את אחרים שאכלו (ושתו) כדי שביעה שערב הוא בעבורם ועליו להצילם מן העוון ולפטור אותם מן המצות. רבינו יונה בשם ר"י.
23. מקורות - רבינו יונה (יא ב' ברי"ף, ד"ה תפילה). רא"ש (ס' יג).
24. במשנה במגילה (י"ט ב') הכל כשרין לקרות את המגילה, חוץ מחש"ו. רבי יהודה מכשיר בקטן. וביארו הני ראשונים דמירי בקטן שהגיע לחינוך, ואפילו הכי פסלו רבנן, משום דמגילה ליכא חיובא אפילו בגדולים אלא מדרבנן, וקטן אין מחויב אלא מדרבנן אפילו בשאר מצות, ובגדול ליכא אלא חד דרבנן במגילה שהרי בשאר מצות הוא חייב דאורייתא, ולא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן; אבל בבהמ"ז מירי שהקטן אכל כדי שביעה דהוי חיובא דאורייתא, וליכא אלא חד דרבנן, ומפיק האב שלא אכל אלא שיעורא דרבנן. והביאם המשנ"ב (קפ"ו, ס"ק ז) ובעקבות דבריהם כתב, שאם גם הבן לא אכל כדי שביעה, דהוי אצלו תרי דרבנן, יש להחמיר שלא להוציא אביו.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

אפשר אולי להבין שלא סבירא להו האי כללא²⁵.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכת המזון, סימן קפו)

א. נשים חייבות בברכת המזון. וספק הוא אם הן חייבות מדאורייתא ומוציאות את האנשים, או אם אינן חייבות אלא מדרבנן ואינן מוציאות אלא למי שאין חיובו אלא מדרבנן.

ב. קטן חייב מדרבנן, כדי לחנכו; וההיא דבן מברך לאביו, כשלא אכל האב כדי שביעה, שאינו חייב אלא מדרבנן.

הפטור מקריאת שמע מצד טומאתו

דין בעל קרי בקריאת שמע וברכות

(כ' ב') **משנה:** (1) בעל קרי מהרהר בלבו, ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריה. ועל המזון מברך לאחריו, ואינו מברך לפניו (המוציא)²⁶. (2) רבי יהודה אומר: מברך לפניו ולאחריהם (וכדמסיק, כ"ב א'), שעשה רבי יהודה את הברכות כהלכות דרך ארץ, שמותר לבעל קרי לשנות בהן).

25. כל אותם ראשונים תירצו את הסתירה ממגילה שהקטן מצד עצמו אינו חייב כלל אפילו מדרבנן, ולאו בר חיובא הוא, ועל האב הוא שמוטלת מצות החינוך (ולפי זה, מה שמבואר במכילתין, בן מברך לאביו ואשה לבעלה, ומוקי לה בדאכל שיעור דרבנן, לאו בבן קטן, אלא אשה הוא דמתקמא בהכי, אבל בן בגדול איירי). מקורות - רש"י (ברכות מ"ח א', ד"ה עד שיאכל). רמב"ן (מלחמות, ברכות יב א ברי"ף; חי' קידושין ל"א א', ד"ה מאן דאמר), ר"ן (קידושין יג א ברי"ף, ובסתירה לר"ן במגילה), ר"ד (פסקיו, ברכות מ"ח ב', ד"ה אמר רב הונא). ר"י שירליאון (ט"ו א', ד"ה ורבי יהודה מכשיר בקטן). תוספות (מגילה י"ט ב', ד"ה ור' יהודה). ר"ן (מגילה ו ב ברי"ף, ד"ה ר' יהודה).

26. **רש"י, רמב"ם ותלמידי רבנו יונה** פירשו שלתנא קמא מהרהר קריאת שמע בלבו, ואינו מברך לפניו אפילו ע"י הרהור. ועל המזון מברך לאחריו בהרהור. **והגר"א** (בשנות אליהו) **כתב דקריאת שמע ודאי קורא בפה משום שהיא מן התורה, וכן ברכת המזון.** וכל הדיון במשנה הוא לגבי ברכות קריאת שמע שלתנא קמא מהרהר ולרבי יהודה מוציא בפיו. ועיי"ש שמבאר את הגמרא ע"פ פירוש זה.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסנמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(1) אמר רבינא: זאת אומרת הרהור כדבור דמי (וכל אדם יוצא ידי חובתו בהרהור).
דאי סלקא דעתך לאו כדבור דמי, למה מהרהר (מה מועיל)? (ומקשה) אלא מאי,
הרהור כדיבור דמי? (אם כן) יוציא בשפתיו! (ומתרץ) כדאשכחן בסיני²⁷.

(2) ורב חסדא אמר: הרהור לאו כדבור דמי. דאי סלקא דעתך הרהור כדבור דמי,
יוציא בשפתיו. (ומקשה) אלא מאי, הרהור לאו כדבור דמי? למה מהרהר?! (ומתרץ)
כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב ובטל. (ומקשה) ונגרוס בפרקא
אחרינא?! (ומתרץ) בדבר שהצבור עוסקין בו.

(כ"א א') (ומקשה) והרי תפילה דדבר שהצבור עוסקין בו, ותנן (לקמן כ"ב ב'): היה
עומד בתפילה ונזכר שהוא בעל קרי, לא יפסיק אלא יקצר (כל ברכה וברכה). טעמא
דאתחיל, הא לא אתחיל, לא יתחיל (אף שכל הציבור מתפללים!)
(ומסיק) קריאת שמע וברכת המזון דאורייתא, ותפילה דרבנן.

שיטות הראשונים

הרהור כדיבור דמי: דעת גאונים ורוב הראשונים שהלכה כרב חסדא שהרהור אינו
כדיבור. ודעת רמב"ם²⁸, סמ"ג, וריא"ז שהרהור כדיבור דמי. והשו"ע²⁹ פסק כרוב
הראשונים.

שלא יהיו כל העולם עוסקים בק"ש, והוא יושב ובטל: כתב רא"ש בשם בעל הלכות

27. שהפרישן מאשה, דכתיב: "אל תגשו אל אשה". ועל פרישה זו סמך עזרא לתקן טבילה לבעלי קריין קודם
שיעסקו בתורה. דכתיב: "והודעתם לבניך", וסמך ליה "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב". רש"י. וראה
תוספות ורבינו יונה.

28. בהלכות ברכות (אז), פסק הרמב"ם: כל הברכות קלן, צריך שישמיע לאזנו מה שהוא אומר; ואם לא השמיע - יצא,
בין שהוציא בשפתיו בין שברך בלבד. ובהלכות ק"ש (בח), כתב: וצריך להשמיע לאזנו כשהוא קורא; ואם לא
השמיע לאזנו - יצא. ולכאורה, כוונתו, אפילו בלבו (ובהל' ברכות נקט לשון הש"ס).

29. או"ח סבג; או"ח קפהב; רוג. מקורות - סיעה א' - גאונים (הו"ד ברבינו יונה). רבנו חננאל (ברכות כ' ב', ד"ה וקיימא לן;
הו"ד ברבינו ירוחם). ראב"ד (השגות לבעל המאור, יב א, ד"ה יצא). רא"ש (סי' יד). רבנו יונה (ח ב ד"ה גמרא; יב א, ד"ה מתני').
אשכול (ח"א הל' ק"ש סי' ו). מרדכי (סי' ז). רבינו ירוחם (נתיב ג ח"ב). סיעה ב' - רמב"ם (ברכות אז). סמ"ג (עשין כז, ד"ה
כל הברכות). ריא"ז (פ"ב הלכה גא). וראה לעיל, סוגית לא השמיע לאזנו, ט"ו ב'.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

גדולות, מכאן, שאם נכנס אדם לבית הכנסת ומצא ציבור קוראים קריאת שמע, קורא פסוק ראשון עמהם. **והרוקח** כתב שיקרא כל הק"ש עם הציבור, ויקבל שכר כקורא בתורה³⁰. **ותרומת הדשן** כתב שאם עוסק בשאר דברי שיר ושבח, לא מיקרי בטל³¹. אבל הסתפק בעומד בין ברוך שאמר לישתבח, אם יפסיק כדי לאומרה³². **והשו"ע**³³ פסק **כבה"ג**, והוסיף שטוב לקרוא כל ק"ש, **כרוקח**, ושמברוך שאמר ואילך, לא יפסיק³⁴. **ק"ש וברכת המזון דאורייתא, ותפילה דרבנן**: דעת **רמב"ם**, דמצות עשה להתפלל בכל יום (אלא שאין לתפלה זמן קבוע מן התורה)³⁵. וכן דעת **רס"ג**, **רי"ף**, **סמ"ג**, **וסמ"ק**, שמצות התפילה מהתורה. ודעת **בה"ג**, **רבינו חננאל**, **רש"י**, **תוספות**, **ורמב"ן**, שעיקר חיוב תפילה מדרבנן. **והשו"ע**³⁶ נקט לשון **רמב"ם**.

30. וכתב ב"י (או"ח סה"ג) שנראה שכוונתו דרך עצה טובה, אבל לעניין הדין, בפסוק ראשון סגי, כדברי בה"ג.

31. כדכתבו הגאונים, אהא דקאמר תלמודא דאסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה.

32. דאדרבה, אין קפידא אם יפסיק לכבוד שמים, לקבל עליו עול מלכות שמים עם הצבור. שרק דברים בטלים אסור, או לצרכו. ולא דמי למפסיק בק"ש ובברכותיה, דהתם אפילו לענות קדושה ויהא שמה רבה, נוטה דעת קצת הגאונים לאסור. וסיים: מכל מקום ראיתי בני אדם מן המדקדקים, כשהיו עומדים בק"ש ובברכותיה, שהיו עוצמים עיניהם, והיו מנגנים בתיבה אחת או שתים שהיו אומרים בלאו הכי באותו פעם, בניגון הצבור, בפסוק ראשון, כדי שיהא נראה כאלו קורא עמהן. והו"ד בשו"ע (סה"ב).

33. או"ח סה"ב-ג. והמשנ"ב כתב (ס"ק יא) בשם האחרונים, דבברכת ברוך שאמר וישתבח ובפסוקי דזמרה יש להפסיק, כדי לקבל עול מלכות שמים עם הצבור, אבל בברכות ק"ש, וכן בין הפרקים, לא יפסיק. ודעת הגר"א בביאורו שצריך לקרות עמהם כל קריאת שמע (ואולי משום שסובר שמדאורייתא חייב לקרות כל הקריאת שמע, כמובא באמרי נועם על דף י"ג ב'). מקורות - בה"ג (הו"ד ברא"ש). רא"ש (סי' ד). תרומת הדשן (סי' ג).

34. אלא יאמר התיבות שהוא אומר, בניגון הציבור, כאילו קורא עמהם. וכף החיים' (אות ז) הוסיף, דלפי מה שנוהגים להניח ידיהם על פניהם בשעת קריאת פסוק ראשון דק"ש, גם כן הכא צריך ליתן ידו על פניו, כדי שיהא נראה כקורא עמהם.

35. וכתב המאירי (בית הבחירה, כ' ב'): ולדעת הפוסקים בה דאורייתא, נפרש בה (מה שאמרה הגמרא תפילה דרבנן) שהמטבע והזמן מכל מקום דרבנן, ומתוך שאין זמנה מן התורה, אינו צריך להרהר בזמן הקבוע לה, וכל שכן שאין בה קבלת עול מלכות וייחודה.

36. או"ח קוב. השו"ע כתב שאשה חייבת, לפי שתפילה היא מצות עשה שלא הזמן גרמא. הב"ח, מג"א (ס"ק ב) ופרי חדש, הבינו שסובר השו"ע כדעת הרמב"ם. אבל הט"ז (ס"ק א-ב) סובר שדעת השו"ע שתפילה דרבנן. וכן נראה מדברי הגר"א (ס"ק ג). וראה פרי חדש (ריש סי' פט). ולדינא, המשנ"ב (ס"ק ד) כתב שכדברי הרמב"ן עיקר, שכן דעת רוב הפוסקים.

מקורות - רס"ג (הוצ' מקיצי נרדמים, מבוא הסידור, קטע ג, עמ' ג). רי"ף, (ברכות יא ב דפיו). רמב"ם (ספר המצוות, מצות עשה ה. הל' תפילה א,א). סמ"ג (עשין, מצוה יט). סמ"ק (מצוה יא). בה"ג (לא מנאה למצות עשה). רבינו חננאל (הו"ד בתוספות ר"י

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות קריאת שמע, סימן סב)

ג. צריך להשמיע לאזנו מה שמוציא בפיו, ואם לא השמיע לאזנו, יצא, ובלבד שיוציא בשפתיו.

(או"ח, הלכות קריאת שמע, סימן סה)

ב. קרא קריאת שמע ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שקורין קריאת שמע, צריך לקרות עמהם פסוק ראשון, שלא יראה כאלו אינו רוצה לקבל על מלכות שמים עם חבריו, והוא הדין אם הוא בבית הכנסת ואומר דברי תחנונים או פסוקים, במקום שרשאי לפסק. אבל אם הוא עסוק במקום שאינו רשאי לפסק, כגון מברוך שאמר ואילך לא יפסיק, אלא יאמר התבות שהוא אומר בשעה שהצבור אומרים פסוק ראשון בנגון הצבור, שיהא נראה כאלו קורא עמהם.

ג. קרא קריאת שמע ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שקוראין קריאת שמע, טוב שיקרא עמהם כל קריאת שמע, ויקבל שחר כקורא בתורה: הגה: אבל אינו חייב רק בפסוק ראשון, כמו שנתבאר (בית יוסף).